

ili doma, kao zmijska kraljica s krunom na glavi ili u simbolizaciji mrtvih duša. Pritom je zanimljivo da se u suvremenim predajama iz spomenutoga područja zmija uglavnom nalazi u poveznici sa sv. Margaretom. Naime, priče o zmijama u Loškoj dolini obično kao mjesto radnje uzimaju okolicu Šmarate, koja je dobila ime prema sv. Margareti, svetici koja prema vjerovanju štiti ljude od zmija.

Posljednju cjelinu časopisa pod nazivom "Razvoj metoda istraživanja" čini isto tako jedan članak. Riječ je o članku "Sveti prostor u prožimanju mitske ideologije i simbolike mjesta" Boštjana Kravanja, koji podastire metodologiju istraživanja sakralnoga mjesta i prostora. Pritom autor, među ostalim, u okviru svetoga prostora uspostavlja tri razlikovne odrednice: *sveti prostor*, u užem smislu, koji korespondira s konceptom poganskoga (pretkršćanskoga) prostora, *sakralni prostor*, koji korespondira s kršćanskim konceptom svetoga prostora i *religiozni prostor*, koji, kao dinamičan pojam, korespondira s obrednim osobinama svetoga prostora.

Tematski vrlo inspirativan broj časopisa *Studia mythologica Slavica* završava prikazom dviju knjiga (Kusum P. Merh: *Yama: The Glorious Lord of the Other World*, New Delhi 1996. i Anna A. Plotnikova: *Etnolingvističeskaja geografija Južnoj Slavii*, Moskva 2004.), čime se dodatno potvrđuje kako je riječ o nezaobilaznom časopisu o mitološkim istraživanjima i danas je gotovo nemoguće zamisliti knjigu o pra/slavenskoj mitologiji a da ne referira o odabranim člancima iz ovdje prikazanoga časopisa.

Suzana MARJANIĆ

Treći broj *Mošćeničkoga zbornika*, kako je to u uvodnoj riječi najavio Veseljko Velčić, predsjednik Katedre Čakavskog sabora općine Mošćenička Draga, skuplja radove koji su nastali u okviru dvogodišnjih istraživanja brda Perun, koje se nalazi neposredno iznad Mošćenica, i zaseoka Trebišća u njegovu jugoistočnom podnožju te područja oko tih mitoloških toponima udaljenih 3,5 km od Mošćeničke Drage. Navedena je istraživanja potakla Katedra Čakavskog sabora općine Mošćenička Draga, na čiji se poziv odazvao i Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, te je kao koordinator istraživanja djelovao Tomo Vinščak, inače i gost urednik ovoga broja *Mošćeničkoga zbornika*. Istraživanja su rezultirala i znanstvenim skupom *Perun i Trebišća na Učki*, održanom od 28. do 30. listopada 2005. godine u Mošćeničkoj Dragi, u okviru kojega je organiziran i Okrugli stol o temi *Komparativna istraživanja o indoeuropskoj i baltoslavenskoj mitologiji i recentna istraživanja Peruna i Trebišća na Učki*, a koji je okupio etnologue, arheologe i filologe na temelju čijih je izlaganja i strukturiran spomenuti broj *Mošćeničkoga zbornika*, i to prva tematska cjelina.

Mošćenički zbornik, g. 3, 2006., br. 3, gl. ur. Berislav Pavišić, gost ur. Tomo Vinščak, Katedra Čakavskog sabora Mošćenička Draga, Zavod za kaznene znanosti Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, Rijeka 2006., 176 str.

Pritom, *Mošćenički zbornik* otvara članak "Mit u prostoru" Vitomira Belaja, koji kao središte svoga istraživanja postavlja dva članka Andreja Pleterskog iz 1996. godine, a koji je u okviru rekonstrukcije praslavenskoga mitskog osmišljavanja krajolika na području istočnih Alpa uočio da mitski interpretirani krajobrazi sadrže tri točke koje čine trokut, uglavnom povezane gromovnikom (Perunom, obično na višem vrhu), njegovim suparnikom ili sinom (Velesom ili Jarylom kao vučjim pastišom, niže, katkad uz vodu) i njegovom suprugom (Majkom Zemljom, Mokoš, obično blizu vode), a pritom se između Velesa i Mokoši obično nalazi voda kao granica dvaju svjetova. Pleterski, naravno, u ovoj slici prostornoga trokuta iščitava odraz drame koja se odvija među bogovima – Veles otima Perunovu suprugu Mokoš i odvodi je u svoj svijet Vyrej/Virej, a Perun je pritom preotima. I nadalje: stranica između Peruna i Velesa u pravilu je duljina od stranice između pojedinog muškog božanstva i boginje,

a odnos između dužina te crte, koja spaja Peruna i Velesa, i jedne od crta što spaja Mokoš s jednim od muških božanstava iznosi $\sqrt{(1+1)}:1$. Pritom najoštiji kut ima $\pm 23^\circ$ (od 22° do 25°), a taj je kut (približno četvrtina pravoga kuta) Pleterski doveo u vezu s odklonom Sunčeve prividne putanje u razmaku između ekvinocija i obaju solsticija, koji iznosi $23^\circ 27'$, tako da navedeni kut označava razdoblje u kojemu je Mokoš (koja predstavlja Sunce) zarobljena u Velesovu Vyreju/Vireju, te se nakon šest mjeseci vraća gromotvornom Perunu. Time su nebesko i zemaljsko božanstvo (Perun i Veles) simbolički povezani s ljetnim odnosno zimskim suncostajem, a boginja, koja povezuje maskulina božanstva, s ravnodnevicom. Tragom navedenoga je Vitomir Belaj hipotetično razotkrio sveti pravokutni trokut u hrvatskoj Liburniji, koji povezuje vrh Perun (881 m), Volosko (crkva u Voloskom) i Trsat (crkva posvećena sv. Jurju). Naime, vrhu Perun je suprotstavljen kanjon Rječine, gdje je pod trsatskom stijenom bilo Velesovo mjesto – u kršćansko je doba iznad njega sagrađena crkva posvećena sv. Jurju, Velesovu posinku. I nadalje, treće mjesto, na rtu uz more, a velikim zaljevom odvojeno od Velesova, bilo je Mokošino, a ne, dakle, Velesovo (Volosko). Naime, autor zaključuje: "No Velesovo/Volosovo ime ponijelo je očito zato, jer je ovamo navraćao Veles svojoj ljubavnici, kao što su onamo svračali i trgovci sa stokom kada su je krali na brodove, te kirijaši koji su vozili robu na Kastav" (str. 33). Pritom je zanimljivo da se prva točka obale, koja je vidljiva s vrha Perun, nalazi tek kraj Voloskog.

Iako u članku "Perunovo svetište nad Mošćenicama u svjetlu toponimije i topografije" Radoslav Katičić dokazuje da ustroj tog svetišta potpuno odgovara strukturi drugih Perunovih svetišta, a riječ je o Perunovu svetištu u Kijevu, kraj Novgoroda, u okolici Stralsunda u sjevernoj Njemačkoj pri Baltičkom moru, nad Žrnovicom kraj Splita, članak ipak okvirmo završava dozom znanstvene skepse kako "još mnogo toga treba naći i saznati o Perunovu svetištu nad Mošćenicama" (str. 49).

Mislav Ježić u članku "Indoeuropska pozadina Perunova kulta" u svetoj topografiji brda Perun i Trebišća iščitava indoeuropski mit o boju između Gromovnika i zmije, zmaja, zvijeri, čime upućuje na rġvedski hvalospjev Indri RS 1, 32, 2.

U članku "Trebišća kod Mošćenica na istarskom poluotoku i Treffling kod Gaminga u Donjoj Austriji" Georg Holzer pokazuje kako je moguća i druga etimologija toponima Trebišća, prema kojoj bi značio "krčevina" i time bi figurirao kao izvedenica od glagola **trēbiti* (> hr. trijebiti) u smislu "krčiti", te tim tragom autor uspoređuje toponim Trebišća s geografskim nazivom Treffling u Austriji, koji je slavenskoga podrijetla, a za koji bi dolazile u obzir iste dvije etimologije, ona sakralna (koja je povezana s praslavenskim izrazom **trēba*, "žrtva") i navedena profana. Ipak u primjeru toponima Treffling kraj Gaminga Georg Holzer pokazuje u svom pomno pisanome članku kako se on može interpretirati samo kao "krčevina".

Tomo Vinšćak u radu "Perun i Trebišća nad Mošćenicama, recentna etnološka istraživanja" nudi izbor rezultata višestrukih terenskih istraživanja iz 2004. i 2005. godine na području Mošćenica, Peruna i Trebišća te, između ostaloga, donosi zanimljiv podatak o nazivima za peruniku u navedenim krajevima. Tako iznosi podatak da u selima oko Mošćenica i Peruna pitomu peruniku zovu *vuki*, a divlju peruniku *kavran* ili *karaguj*, što je iznimno zanimljivo zbog zoosimboličkih naziva te biljke, koja se također koristila u rekonstrukcijama gromovnoga božanstva Peruna.

Zmago Šmitek u članku "Vurberk: zmijski grad u središtu 'svetog krajolika'" pokazuje kako je očito da Vurberk, južnoštajerski grad istočno od Maribora, predstavlja središte "svetog krajolika", koji je potvrđen toponimima i ikonografijom pojedinih sakralnih spomenika u njegovoj okolici, te kako se navedena toponimija Vurberka može usporediti s nekim drugim lokacijama kao što je vrh Perun iznad Mošćenica te istoimeni vrh (Perunčevac, Perunkovac) nad Gračišćem u Istri, a ujedno i Divičem – amfiteatom u Puli te Devičem – tvrđavom u Makedoniji, a možda navedenim tragom i Triglavom u Sloveniji.

Vladimir Sokol u arheološkom prilogu "Materijalna kultura i nekršćanska duhovnost Hrvata – vrijeme njezina napuštanja" razmatra doba napuštanja pretkršćanske duhovnosti u Hrvata, u okviru čega ističe kako arheološki otkriveni i analizirani pogrebni sustavi u hrvatskoj državi narodnih vladara, ne dopuštaju pretpostavku ili tvrdnju da je bilo višekratnih pokrštavanja Hrvata već da je bilo samo jedno, a dogodilo se sredinom 9. stoljeća, čime autor negira pretpostavke pojedinih povjesničara (N. Klaić, I. Goldstein, N. Budak) i arheologa (N. Miletić), koji smatraju da se proces pokrštavanja Hrvata odvijao u više navrata i "valova" u 9. i 10. stoljeću, pa i u 11. stoljeću, ili pak ranije na obali a kasnije u unutrašnjosti.

Ivan Lozica u članku "Pust: kratka povijest i društvena uloga pokladnih običaja", između ostaloga, s dozom znanstvene iskrenosti ističe kako Riječkomu karnevalu duguje ispriku s obzirom na to da u svojoj knjizi *Hrvatski karnevali* (1997.) nije spomenuo taj poznati karneval, te snagom performativa obećava da, ako ikada bude drugoga izdanja, da će svoj propust ispraviti te dopisati štogod i o Mošćeničkoj Dragi, Mošćenicama i Brseču.

Druga tematska cjelina Zbornika pod nazivom *Na povijesnim stazama od Mošćeničke Drage i Mošćenica do Trebišća i Peruna* okuplja nekoliko važnih članaka za ostvarivanje projekta *Povijesne staze Mošćenička Draga – Trebišća*. Tako Vinko Škalamera u članku "Kratka povijest sela Potoki" podastire podatke o smještaju, stanovništvu i načinu života te ratu i paljenju sela Potoki. Edvin Rutar ispisuje tekst "Povijesne staze Mošćenička Draga – Trebišća"; riječ je o povijesnoj stazi Mošćenička Draga – Potoki – Trebišća te stazi Mošćenička Draga – Sv. Petar – Trebišća. Frane Rudan u tekstu "Povijesna staza Mošćenice – Pod Matići – Malinski put – Trebišća" pokazuje kako je pripremljen projekt *Povijesne staze Mošćenička Draga – Trebišća – Perun*, kojemu je cilj valorizacija područja Trebišća i prikazivanje tradicije ovoga kraja. Posljednji tekst Zbornika "Park prirode Učka" ispisuje Marin Grgurev i u njemu pokazuje da su pored etnološke baštine Trebišća i kanjon Mošćeničke Drage važni i zbog zaštite prirode.

Iako su neke od teza hipotetične, kao što je to o svetom pravokutnom trokutu hrvatske Liburnije istaknuo Vitomir Belaj, i iako se pojedini zaključci navedenoga zbornika ne podudaraju (primjerice, nejasan je toponim Trebišća, za koji je Georg Holzer upozorio na mogućnost da nema nikakve veze s praslavenskim izrazom *trēba, "žrtva", nego da označava istrijebljeno zemljište, krčevinu nastalu u doba feudalizma te stoga pripada kasnijem povijesnom sloju), ipak članci pokazuju tendenciju zaključku da je riječ o svetom prostoru slavenske mitologije te sljedeća faza spomenutoga projekta vodi osnivanju muzeja u Trebišćima koji bi tematizirao taj sveti prostor slavenske mitologije, a što je i najavljeno u trećoj – zaključnoj tematskoj cjelini Zbornika. Uostalom, spomenuta nedoumica će se osvijetliti i proučavanjem toponima Petrebišće, Pretrebišće (na kartama i Potrebišće, Pod Trebišće), tragom čega Vitomir Belaj ističe kako taj lokalitet ne leži *pod*, nego *nad* Trebišćem. I nadalje: "Nije tek jasno, je li on prije ili po njemu. Jer o tome ovisi ocjena važnosti prostora koji je, gledano iz Mošćenica, *izaljnad* Trebišća" (str. 29). Inače, valja pridodati, kako je naglasio Vitomir Belaj na promociji spomenutoga zbornika 29. travnja 2006. u Mošćenicama, kako je riječ, a što doista začuđuje, o prvom zborniku s mitološkom tematikom u hrvatskoj znanosti te o prvom zborniku koji je omogućio da se znanstvenici usredotoče na pokušaj osvijetljenja jednog problema, u ovom primjeru dokazivanju da je spomenuti prostor doista sveti prostor slavenske mitologije, i to interdisciplinarno. Pritom, valja pridodati, kako je objavljeno u *Novom listu* 16. listopada 2006. godine (str. 36), da je Radoslav Katičić potvrdio kako prikupljeni podaci "sada bez ikakve dvojbe dokazuju da se tu radi o poganskom slavenskom svetištu i da je to jedan od najvažnijih povijesnih i kulturnih spomenika u Hrvatskoj"!

Suzana MARJANIĆ